

Ελληνικά αρχαιολογικά μουσεία στον 21ο αιώνα: ποιος είναι ο κλειδοκράτορας;

Άρτεμις Καρναβά

Εισαγωγή

Κατά τους πρώτους μήνες της τρέχουσας χρονιάς (2021) εμφανίστηκε μία ασυνήθιστα πλούσια και παθιασμένη αρθρογραφία στον ελληνικό τύπο, με θέμα μία φημολογούμενη αλλαγή του νομικού καθεστώτος μίας σειράς δημόσιων αρχαιολογικών μουσείων. Η αρθρογραφία δεν περιορίστηκε μόνο σε άρθρα εφημερίδων, αλλά παρατηρήθηκε έντονη κινητικότητα στον τύπο και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (εφεξής: ΜΚΔ): διοργανώθηκαν ημερίδες, συνεντεύξεις τύπου και διαδικτυακές συζητήσεις. Ο χαρακτηρισμός «ασυνήθιστα πλούσια» έχει να κάνει με το γεγονός ότι πολύ λίγα ζητήματα της αρχαιολογικής επικαιρότητας φτάνουν στο επίπεδο της δημόσιας έκφρασης. Η βαρύτητα που δόθηκε στο κομμάτι της δημοσιότητας στο πρώτο μισό της δεκαετίας του 2010 στην εν εξελίξει ανασκαφή του ταφικού τύμβου της Αμφίπολης ήταν κάτι πρωτόγνωρο στα ελληνικά αρχαιολογικά δεδομένα. Με την αρωγή της ταχύτητας μετάδοσης της πληροφορίας που εξασφαλίζουν τα ηλεκτρονικά μέσα, η ανασκαφή της Αμφίπολης διεξαγόταν σε ζωντανή, περίπου, αναμετάδοση στους δέκτες των ενδιαφερόμενων θεατών, όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά και σε όλο τον πλανήτη. Πέραν αυτής της ανασκαφής, ωστόσο, η κυριαρχία της οποίας στην επικαιρότητα μεθοδεύτηκε από τη μεριά του επιβλέποντος αρμόδιου δημόσιου φορέα, του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού (εφεξής: ΥΠΠΟΑ),¹ το άλλο αρχαιολογικό ενδιαφέροντος θέμα που επανέρχεται στην επικαιρότητα τα τελευταία δύο χρόνια είναι η πιθανή απόσπαση ενός σώματος βυζαντινών αρχαιοτήτων που διατηρούνται κατά χώραν στον σχεδιαζόμενο σταθμό Βενιζέλου του υπό κατασκευή μετρό στη Θεσσαλονίκη. Το θέμα αυτό συντηρείται στην επικαιρότητα μέσω πρωτοβουλιών του Συλλόγου Ελλήνων Αρχαιολόγων (εφεξής: ΣΕΑ), σε (σπάνια και αγαστή) σύμπραξη με ιδιαίτερα δραστήριες και οργανωμένες κινήσεις πολιτών της Θεσσαλονίκης, και έχει υποχρεώσει το υπουργείο σε αμυντικές ενέργειες δημοσιοποίησης και αιτιολόγησης των διοικητικών του αποφάσεων. Το εν λόγω ζήτημα έχει μάλιστα πάρει την άγουσα της επίλυσης διά της δικαστικής οδού.²

¹ Η πολύπλοκη συγκυρία γύρω από την ανασκαφή της Αμφίπολης, που έλαβε το επιτυχημένο προσωνύμιο *amphipolitics*, περιγράφεται και ερμηνεύεται εν συντομία στο PLANTZOS 2017.

² Τον καιρό που γράφονται αυτές οι γραμμές (Ιούνιος 2021) έχει γνωστοποιηθεί ότι το ΣτΕ αποφάνθηκε με ψήφους 13/12 υπέρ της προσωρινής απόσπασης των αρχαιοτήτων από τον σταθμό Βενιζέλου του μελλοντικού μετρό της Θεσσαλονίκης.

Το κοινό στοιχείο ανάμεσα στις δύο προαναφερθείσες περιπτώσεις ευρείας δημοσιότητας είναι ότι ενέπλεξαν στον κύκλο των συζητήσεων και το κοινό, το ευρύ, ενίοτε φιλομαθές αλλά οπωσδήποτε ελλειπώς ενημερωμένο περί των αρχαιολογικών πραγμάτων. Η πρώτη υπόθεση, του τύμβου της Αμφίπολης, είχε να κάνει με μία ανασκαφή που είχε εξάψει την περιέργεια του φιλοθεάμονος κοινού, ενώ η δεύτερη σχετίζεται με ένα ψευδο-δίλημμα, που συχνά τίθεται στον δημόσιο διάλογο στην Ελλάδα και αφορά τον ιδιωτικό χώρο, αλλά και τον δημόσιο: αρχαία ή σύγχρονη Ελλάδα, “οπισθοδρόμηση” ή “πρόοδος” και “ανάπτυξη”;

Στο παρόν άρθρο επιχειρείται μία συλλογή και αποτίμηση των δεδομένων μίας συζήτησης που θα μπορούσε να γίνει, αλλά προς το παρόν φαίνεται να περιορίζεται σε έναν μονόλογο, εφόσον από τη μεριά της νομοθετικής και εκτελεστικής εξουσίας δεν έχουν προσφερθεί τα απαραίτητα δεδομένα. Ο μονόλογος εκφέρεται στον δημόσιο χώρο ως άρνηση από τη μεριά πολλών και διάφορων επαγγελματιών του χώρου της πολιτιστικής διαχείρισης στην Ελλάδα απέναντι στη διαφανόμενη αλλαγή στο νομικό καθεστώς δημόσιων αρχαιολογικών μουσείων. Είναι αξιοσημείωτο ότι, μέχρι στιγμής, καμία από τις εν λόγω επαγγελματικές ενώσεις ή έστω και μεμονωμένα άτομα-επαγγελματίες του χώρου δεν έχει εκφραστεί δημόσια με θετικό τρόπο για το ζήτημα.

Ταυτόχρονα, υπάρχει η επιπλέον βάσιμη υποψία ότι αυτό που τιτλοφορείται προς το παρόν ως η μετατροπή πέντε αρχαιολογικών μουσείων σε Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου (εφεξής: ΝΠΔΔ) θα είναι μόνο η απαρχή ανάλογων αλλαγών στη διαχείριση μεγάλων και εξαιρετικά κερδοφόρων αρχαιολογικών χώρων, ενταγμένων σε ένα πλαίσιο όλο και μεγαλύτερης εμπλοκής ιδιωτών στον τομέα της αρχαιολογικής διαχείρισης στην Ελλάδα.

Μία σύντομη ιστορία των δημόσιων, αρχαιολογικών μουσείων εν Ελλάδι

Το πολύπλευρο ζήτημα του πώς βλέπει και χειρίζεται κατά περιόδους το νεόκοπο ελληνικό κράτος την αρχαιότητα και τα υλικά ή άυλα κατάλοιπά της έχει αποτελέσει αντικείμενο πολλών μελετών.³ Είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον ότι το ζήτημα της μοίρας των δημόσιων, αρχαιολογικών μουσείων συζητείται τη χρονιά που γιορτάζονται με πολλούς και ποικίλους τρόπους τα 200 χρόνια από την επανάσταση που οδήγησε στην απόσχιση από τον κορμό της οθωμανικής αυτοκρατορίας και στη θεμελίωση του νεότερου ελληνικού κράτους. Η γνωστή ρήση του στρατηγού Μακρυγιάννη «δι’ αυτά πολεμήσαμεν» έχει εύλογα εισαχθεί σε κάποια από τα κείμενα διαμαρτυρίας που θα αναφερθούν στη συνέχεια, και έχει αναδείξει την κάπως ειρωνική συγκυρία. Ο αγράμματος πολέμαρχος εννοούσε ότι η μελλοντική χώρα για την οποία πολεμούσε θα “προικιζόταν” με τα λάφυρα του πολέμου: οι αρχαιότητες και η κυριότητά τους, δηλ. το παρελθόν και τα υλικά του κατάλοιπα, ήταν ήδη ένα από τα επίδικα του αγώνα της ανεξαρτησίας.

³ Στην πλειονότητά τους οι μελέτες εντάσσουν την έρευνα στο θέμα στην ευρύτερη έρευνα για τη θεμελίωση και τα πρώτα 100 χρόνια του ελληνικού κράτους. Για πιο εξειδικευμένη μελέτη, βλ. Κοκκοῦ 2009.

Η διαπάλη μεταξύ εκπροσώπων των Μεγάλων Δυνάμεων, αλλά και του πρώτου κυβερνήτη της χώρας Ι. Καποδίστρια, για την εξαγωγή ή μη αρχαιοτήτων και τον έλεγχο της, κατέληξε στη θεμελίωση ενός «εθνικού» αρχαιολογικού μουσείου στην Αίγινα το 1829.⁴ Ο πρώτος κυβερνήτης, μορφωμένος και μυημένος στα εν Ευρώπη ιδεολογικά ρεύματα, χρησιμοποίησε εύστοχα ως αιτιολογία για την “παρακράτηση” των αρχαιοτήτων εντός της χώρας προέλευσης το ότι οι σύγχρονοι Έλληνες είχαν ανάγκη να έχουν σε εγγύτητα τα ένδοξα έργα της αρχαιότητας ως πρότυπα, γιατί μόνο η μίμηση της αρχαίας δόξας θα τους έκανε καλύτερους. Με αυτό τον τρόπο, ο Καποδίστριας επικαλούνταν τις σχετικές ιδέες του σημαίνοντος Πρώσου αρχαιογνώστη του 18ου αι. J. J. Winckelmann.⁵ Οι ιδέες αυτές ήταν βαρύνουσες εκείνη την εποχή, και παραμένουν βαρύνουσες, σχεδόν τρεις αιώνες μετά, σε μεγάλο κομμάτι της δυτικο-ευρωπαϊκής ενασχόλησης με την ελληνική αρχαιότητα και ειδικά σε χώρες όπως η Γερμανία.

Το ερώτημα, λοιπόν, «σε ποιον ανήκουν τα αρχαία;» τέθηκε πολύ νωρίς στη δημόσια σφαίρα, έστω και αν τέθηκε προς αποφυγήν εκπατρισμού των αντικειμένων. Δύο σημαντικές νομοθετικές ρυθμίσεις μέσα στον 19ο αι., μία το 1834 στη διάρκεια της Αντιβασιλείας του Όθωνα και με προτροπή των Βαυαρών επιτρόπων, που θεώρησε τις αρχαιότητες ως «εθνικό κτήμα των Ελλήνων γενικά», και μία το 1899, που επέκτεινε τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα του κράτους ακόμα και επί των αρχαιοτήτων που βρίσκονταν σε ιδιωτικές γαίες, εξέφρασαν, αλλά και καθόρισαν την επίσημη θέση και ιδεολογία του κράτους για το ιδιοκτησιακό ζήτημα των αρχαιοτήτων.⁶ Η πιο πρόσφατη νομοθετική ρύθμιση, η οποία διέπει τη λειτουργία της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας (εφεξής: ΑΥ), ο Ν. 3028/2002, και πάλι αναφέρεται σε ζητήματα «ιδιοκτησίας» της πολιτιστικής κληρονομιάς και βεβαιώνει εκ νέου την αρχή της κρατικής ιδιοκτησίας και επιμέλειας των καταλοίπων του παρελθόντος.⁷

Είναι η αντίληψη του κράτους ως ιδιοκτήτη των αρχαιοτήτων που διέπει, επίσης, τη λειτουργία των αρχαιολογικών μουσείων στη χώρα, ενώ δίνεται έμφαση στην υποχρέωσή του για φύλαξη και προστασία των αρχαιοτήτων. Ταυτόχρονα, η ισχύουσα νομοθεσία θεωρεί τα μουσεία πολυδύναμα πολιτιστικά κέντρα, και όχι απλές αποθήκες αρχαίων.⁸ Με την εξαίρεση των μουσείων Μπενάκη και Κυκλαδικής Τέχνης, που εξ αρχής θεσμοθετήθηκαν ως ΝΠΙΔ το 1930 και το 1986 αντίστοιχα, τα αρχαιολογικά μουσεία της χώρας είναι δημόσια και εξ ολοκλήρου υπό την ευθύνη και επιμέλεια του ελληνικού κράτους διαμέσου του εκπροσώπου της, της ΑΥ. Εδώ, πάλι, υπάρχουν δύο περαιτέρω εξαιρέσεις: δύο μουσεία που έχουν

⁴ ΒΟΥΛΟΥΡΗ 2003, 7–17· ΒΟΥΔΟΥΡΙ 2010, 548–49.

⁵ IRWIN 1972, 61, παραπέμποντας απευθείας σε γραπτό του Winckelmann: «There is but one way for the moderns to become great, and perhaps unequalled; I mean, by imitating the ancients».

⁶ ΒΟΥΛΟΥΡΗ 2003, 18–30, 64–65· ΒΟΥΔΟΥΡΙ 2010, 549–51.

⁷ ΒΟΥΔΟΥΡΙ 2010, 553–55.

⁸ ΒΟΥΛΟΥΡΗ 2003, 112–20· ΒΟΥΔΟΥΡΙ 2010, 555–56.

θεσμοθετηθεί το 2003 και το 2008 αντίστοιχα ως ΝΠΔΔ, το Μουσείο Κανελλοπούλου και το Μουσείο Ακρόπολης.

Και πάλι το 2003 αποτέλεσε ένα έτος-τομή για τα μουσειακά-αρχαιολογικά δεδομένα στην Ελλάδα, γιατί ήταν η χρονιά που οκτώ αρχαιολογικά μουσεία μετατράπηκαν σε ανεξάρτητες περιφερειακές υπηρεσίες του ΥΠΠΟΑ.⁹ Ωστόσο, αυτά τα μουσεία δεν αποκόπηκαν από τον κορμό της ΑΥ: παραμένουν πλήρως ενταγμένα στην ιεραρχία του υπουργείου, διέπονται από τις ίδιες διοικητικές αρχές με τις λοιπές υπηρεσίες του ΥΠΠΟΑ και στελεχώνονται από μέλη της ΑΥ. Αποτελούν συγκοινωνούντα δοχεία με τις εφορείες αρχαιοτήτων και λειτουργούν υπό το ενιαίο πλαίσιο της ΑΥ.¹⁰

Η Βουδούρη καταγράφει αντιστάσεις σε αποφάσεις της πολιτικής ηγεσίας από τη μεριά της ΑΥ, αλλά και του κοινού, σε ζητήματα που έχουν να κάνουν με την πώληση αρχαιοτήτων, με την εξαγωγή αρχαιοτήτων για περιορισμένο χρονικό διάστημα ως δάνεια για σκοπούς εκθεσιακούς και εκπαιδευτικούς, αλλά και με οποιαδήποτε αλλαγή στο καθεστώς λειτουργίας των δημόσιων, αρχαιολογικών μουσείων ήδη από το 1997.¹¹ Είναι οι πρόσφατες (2019–2021) εξελίξεις σε αυτό το τελευταίο μέτωπο που αποτελούν το αντικείμενο του παρόντος σημειώματος.

Μία μικρή παρένθεση οφείλει να ανοίξει εδώ για το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, το οποίο βρίσκεται συχνά στο μάτι του κυκλώνα και των σχετικών συζητήσεων.¹² Είναι προφανές ότι οι σχεδιαζόμενες αλλαγές στη νομοθεσία που διέπει τα δημόσια, αρχαιολογικά μουσεία απαιτούν δραστική μεταβολή στην νοοτροπία αρχαιολόγων και ελληνικού κοινού, προκειμένου να γίνουν αποδεκτά στη συνείδηση όλων μας:¹³ μία μεταβολή φιλοσοφίας και ιδεολογίας, μία μεταβολή του ίδιου του πλαισίου αντίληψης των αρχαιοτήτων και κατ' επέκταση της αρχαιότητας στη σύγχρονη Ελλάδα (paradigm shift). Το ζήτημα φαίνεται να βρίσκε-

⁹ Η Βουδούρη αναφέρει οκτώ, ωστόσο στον κόμβο του ΥΠΠΟΑ «Οδυσσεύς» ο κατάλογος περιλαμβάνει δέκα: i. Εθνικό Αρχαιολογικό (ΕΑΜ), ii. Αρχαιολογικό Ηρακλείου, iii. Αρχαιολογικό Θεσσαλονίκης, iv. Βυζαντινό και Χριστιανικό Αθήνας, v. Βυζαντινού Πολιτισμού Θεσσαλονίκης, vi. Επιγραφικό, vii. Ασιατικής Τέχνης Κέρκυρας, viii. Ελληνικών Λαϊκών Μουσικών Οργάνων «Φοίβος Ανωγιαννάκης»–Κέντρο Εθνομουσικολογίας, ix. Νεώτερου Ελληνικού Πολιτισμού, x. Νομισματικό (28/6/2021).

¹⁰ Το Εθνικό Αρχαιολογικό και το Αρχαιολογικό Θεσσαλονίκης έχουν εργαστήρια συντήρησης αρχαιοτήτων και εξυπηρετούν πολλές και διάφορες εφορείες, με τις οποίες επιπλέον συνεργάζονται στην οργάνωση εκθέσεων συνενώνοντας τα ευρήματα των αντίστοιχων αποθηκών τους.

¹¹ ΒΟΥΔΟΥΡΙ 2010, 556.

¹² Σε ανάλογο μήκος κύματος με τις σημερινές αντιδράσεις και διαμαρτυρίες (βλ. παρακάτω) κινείται σχετικό κείμενο διαμαρτυρίας με υπογραφές, που είχε δημοσιευθεί στο περιοδικό «Μέντωρ» (χωρίς συγγραφέα 2011) και έχει εισαγωγικό σημείωμα του γ.γ. της Αρχαιολογικής Εταιρείας, σε αρκετά πολεμικό τόνο (Πετράκος 2011), το οποίο αφορά αποκλειστικά στο Εθνικό Αρχαιολογικό.

¹³ Σε μία από τις διαδικτυακές συζητήσεις που έγιναν για το θέμα (βλ. παρακάτω, σημ. 28) ειπώθηκε ότι τέτοια αλλαγή αποτελεί «ρήξη...ριζική αλλαγή πλευσης και εκ βάθρων αναπροσανατολισμό των αντιλήψεων της πολιτείας σε σχέση με τη φύση, τον προορισμό και εν γένει το δημόσιο σκοπό που υπηρετεί η αρχαιολογική μας κληρονομιά».

ται στον δημόσιο χώρο πάνω από δύο δεκαετίες, αλλά στην ουσία δεν έχει ποτέ συζητηθεί σοβαρά, αντίθετα εμφανίζεται κάθε φορά με τη μορφή κυβερνητικής εξαγγελίας και προκαλεί πάντα έντονες αντιδράσεις. Η παλαιότητα της αναφοράς του, που έχει χρησιμοποιηθεί μερικές φορές ως υποστηρικτικό επιχείρημα από τους προτείνοντες, δεν σημαίνει ότι μετατρέπει αυτομάτως την πρόταση σε κάτι εύπεπτο ή αποδεκτό από το σώμα των πολιτών. Η παλαιότητα της αναφοράς του μπορεί να θεωρηθεί κάλλιστα ως υπόθεση νεκρανάστασης μίας συζήτησης που πιθανώς είχε νόημα στη δεκαετία του 1990, εποχή που η ΑΥ και τα ελληνικά αρχαιολογικά μουσεία ήταν τελείως διαφορετικά από αυτό που είναι σήμερα, κατά την τρίτη δεκαετία του 21ου αι.

Το Εθνικό Αρχαιολογικό, λοιπόν, φύσει και θέσει, ορίστηκε σχεδόν από την αρχή της δημιουργίας του νεότερου ελληνικού κράτους ως το θησαυροφυλάκιο των κειμηλίων της «εθνικής» ελληνικής οικογένειας, η «ναυαρχίδα» των ελληνικών αρχαιολογικών μουσείων: αυτή την αντίληψη φέρει στο όνομά του και αυτή την αντίληψη, μεταξύ άλλων, υπηρετεί.¹⁴ Η αντίληψη της «εθνικής» αποστολής των αρχαιολογικών μουσείων αναφέρεται ρητά ή υπόρρητα σε αρκετές από τις επιστολές διαμαρτυρίας, και η προφανής σύνδεση είναι ότι δεν νοείται «εθνικό» χωρίς το «κρατικό» – και μάλιστα απώσης της ΑΥ, της «αρχαιότερης υπηρεσίας του ελληνικού κράτους», όπως συχνά επονομάζεται. Μπορεί κανείς εύλογα να εικάσει ότι για αυτόν ακριβώς τον λόγο, για να επισπευσθεί η αλλαγή φιλοσοφίας και ιδεολογίας, το Εθνικό Αρχαιολογικό και τα τυχόν προβλήματα του προβάλλονται συχνά-πυκνά στον τύπο:¹⁵ η αλλαγή επιβάλλεται, κατά τους εμπνευστές της, να ξεκινήσει προφανώς από τη «ναυαρχίδα»-σύμβολο.

Το ιστορικό της τωρινής συζήτησης

Στις αρχές και, εκ νέου, στο τέλος του '20 ανακινήθηκε ένα θέμα κυρίως αρχαιολογικού ενδιαφέροντος, αυτό της μετατροπής του νομικού καθεστώτος ορισμένων δημόσιων αρχαιολογικών μουσείων σε ΝΠΔΔ, το οποίο κατάφερε ωστόσο να μην περιοριστεί σε ζήτημα κεκλεισμένων των θυρών. Η σχετική διαμάχη έλαβε χώρα σε ζωντανή μετάδοση: μέσω του έντυπου και ηλεκτρονικού τύπου, μέσω τηλε-συζητήσεων με ζωντανή αναμετάδοση στα ΜΚΔ. Δεν επρόκειτο ακριβώς για διάλογο, εφόσον από την πλευρά της νομοθετικής εξουσίας δεν έχουν υπάρξει μέχρι στιγμής επίσημες τοποθετήσεις, προσχέδια νόμου ή οποιοδήποτε κείμενο εργασίας προς συζήτηση.

Το θέμα της αλλαγής του νομικού καθεστώτος των δημόσιων μουσείων αποτέλεσε τμήμα των εξαγγελιών του κόμματος της Νέας Δημοκρατίας, που εκλέχθηκε ως κυβέρνηση τον Ιούλιο του 2019, και αποτυπώθηκε στο προεκλογικό της

¹⁴ Και για αυτό το ζήτημα η συζήτηση είναι εκτενής, βλ. ενδεικτικά ΧΑΜΗΛΑΚΗΣ 2012. Το «πρώτο» μουσείο της χώρας πήρε την προσωνομία «Εθνικό» το 1877, ενώ πριν λεγόταν «Κρατικό» (1829) και «Κεντρικό» (1834).

¹⁵ Τελευταίο άρθρο γνώμης-διαμαρτυρίας, «Αρχαιολογικό μουσείο με ανεπαρκείς χώρους», εφημ. *Καθημερινή*, 4/7/2021, του εν αποστρατεία πολιτικού Ι. Μ. Βαρβιτσιώτη.

πρόγραμμα.¹⁶ Οι προγραμματικές δηλώσεις της κυβέρνησης στη Βουλή ήταν πιο λακωνικές για το θέμα, αλλά φάνηκαν να κινούνται στο ίδιο μήκος κύματος.¹⁷ Το ζήτημα αναφέρθηκε, ωστόσο, εκτός Βουλής για πρώτη φορά από την υπουργό ΥΠΠΟΑ Λ. Μενδώνη σε συνέδριο του συνδικαλιστικού οργάνου των εργαζομένων στο ΥΠΠΟΑ (ΠΟΕ-ΥΠΠΟ) τον Δεκέμβριο του 2019, και προκάλεσε σχεδόν άμεσα την αντίδραση του ΣΕΑ.¹⁸

Η κυβερνητική αυτή πρόθεση δεν έπεσε ως κεραυνός εν αιθρία για τους παροικούντες την Ιερουσαλήμ. Το Μουσείο Ακρόπολης (εφεξής: ΜΑ), το οποίο μέχρι στιγμής είναι το μοναδικό μουσείο στην ελληνική επικράτεια που ιδρύθηκε το 2008 και λειτουργεί εξ αρχής ως ΝΠΔΔ, αποτελεί, κατά μία έννοια, το δεδικασμένο. Της ίδρυσης του νέου μουσείου, που στεγάζει τα ευρήματα της Ακρόπολης, υπό το συγκεκριμένο νομικό καθεστώς δεν είχε προηγηθεί κανένας διάλογος, δημόσιος ή ενδο-υπαλληλικός· αντίθετα το νομικό καθεστώς λειτουργίας του ΜΑ γνωστοποιήθηκε στον τύπο μέσω μιας απλής ανακοίνωσης του τότε υπουργού Πολιτισμού, Μ. Λιάπη, οπότε προφανώς είχε προκαλέσει την αντίδραση της ΑΥ.¹⁹ Έκτοτε, το θέμα δεν ανακινήθηκε σοβαρά ή πιεστικά στον δημόσιο διάλογο, αλλά φάνηκε ότι η σχετική σκέψη, περί πιθανής μετατροπής των δημόσιων αρχαιολογικών μουσείων σε ΝΠΔΔ, ενυπήρχε και σε κυβερνήσεις διαφορετικού πολιτικού προσανατολισμού.²⁰

Μετά τη σχετική δημόσια αναφορά της υπουργού το 2019 ο ΣΕΑ διοργάνωσε μία συνέντευξη τύπου-στρογγυλή τράπεζα τον Γενάρη του 2020, όπου παρουσιά-

¹⁶ «Το μοντέλο του Μουσείου της Ακρόπολης χρειάζεται να επεκταθεί και σε άλλα μεγάλα μουσεία της χώρας. Ωστε να αποκτήσουν αυτονομία στην οργάνωση, τον τρόπο λειτουργίας και την αξιοποίηση των πόρων τους, αλλά και να συνεργάζονται στενότερα με τις τοπικές κοινωνίες, δημιουργώντας πολλαπλά κοινωνικά και οικονομικά οφέλη» (προεκλογικό πρόγραμμα ΝΔ, <<https://nd.gr/ekloges-2019/politismos>>, 24/6/2021).

¹⁷ Απόσπασμα από τις προγραμματικές δηλώσεις του πρωθυπουργού κ. Κ. Μητσοτάκη στη Βουλή: «Το Υπουργείο Πολιτισμού δίνει μεγάλους βαθμούς αυτονομίας στο ταμείο αρχαιολογικών πόρων και με ειδικό σχέδιο τα έσοδα των Μουσείων μας μπορούν να διπλασιαστούν μέχρι το 2021» (20/7/2019, <<https://primeminister.gr/2019/07/20/21936>>, 24/6/2021).

¹⁸ Δελτίο τύπου ΣΕΑ, όπου αναφέρεται το αίτημα του Συλλόγου για δημοσιοποίηση «τυχόν οικονομοτεχνικής μελέτης», καθώς και ύπαρξη κάποιας επιτροπής στο ΥΠΠΟΑ για την επεξεργασία της μετατροπής (11/12/2019, <<https://www.sea.org.gr/details.php?id=933>>, 24/6/2021). Μέχρι στιγμής, δεν έχει δημοσιοποιηθεί καμία μελέτη, και δεν είναι κάτι περισσότερο γνωστό ή δημοσιοποιημένο για την προαναφερθείσα επιτροπή.

¹⁹ Δελτίο τύπου ΣΕΑ (χωρίς ημερομηνία, ωστόσο η ανακοίνωση του ΥΠΠΟ έγινε στις 22/5/2008, <<https://www.sea.org.gr/details.php?id=260>>, 24/6/2021).

²⁰ Συνέντευξη αναπληρωτή υπουργού ΥΠΠΟΑ Ν. Ξυδάκη στην εφημερίδα *Αυγή* (7/4/2015, <https://www.avgi.gr/arheio/137077_nikos-xydakis-den-einai-skylaki-polyteleias-opolitismos-einai-kathimerino-psomi>, 24/6/2021): «Δεν είμαι υποχρεωτικά υπέρ της πλήρους αυτονομίας, αλλά νομίζω ότι για το Αρχαιολογικό Μουσείο που είναι η ναυαρχίδα της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς μαζί με τη Δήλο, τους Δελφούς κ.ά. εκεί πρέπει ο διευθυντής και μεγαλύτερη θητεία να έχει, να έχει υποστηρικτικά ένα Δ.Σ., να μπορεί να διαχειριστεί στοιχειωδώς έναν προϋπολογισμό, να μπορεί να σχεδιάσει τα εκπαιδευτικά του προγράμματα, να μπορεί να σχεδιάσει ακόμα και δικά του πωλητέα αντικείμενα».

στηκαν οι απόψεις του Συλλόγου.²¹ Αυτή η εκδήλωση δεν είχε κανέναν αντίλογο από πλευράς της πολιτικής ηγεσίας του Υπουργείου, ούτε είχε κάποια συνέχεια για έναν περίπου χρόνο. Το ενδιαφέρον στη δημόσια σφαίρα μονοπώλησε από τον Φλεβάρη του 2020 κ.ε. η πανδημία του κορωνοϊού, ενώ όσον αφορά στα εν Ελλάδι αρχαιολογικά πεπραγμένα, η δημόσια αρθρογραφία περιστράφηκε γύρω από τη διατήρηση ή την απόσπαση των αρχαιοτήτων στον σταθμό του μετρό Θεσσαλονίκης στην οδό Βενιζέλου.

Ωστόσο, ορισμένες νομοθετικές κυβερνητικές πρωτοβουλίες επανέφεραν το θέμα δυναμικά στον δημόσιο διάλογο από τον Δεκέμβρη του 2020 κ.ε. Η πρώτη ήταν η μετατροπή σε ΝΠΙΔ του Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων (εφεξής: ΤΑΠ, νυν Οργανισμός Διαχείρισης και Ανάπτυξης Πολιτιστικών Πόρων, εφεξής ΟΔΑΠ), οργανισμού ο οποίος αποτελεί τον οικονομικό πνεύμονα του ΥΠΠΟΑ μέσω της δυνατότητας διαχείρισης της ουκ αμελητέας ακίνητης περιουσίας του ΥΠΠΟΑ, αλλά και της διαχείρισης όλων των εσόδων των αρχαιολογικών χώρων και μουσείων της χώρας.²² Η δεύτερη ήταν η αλλαγή του άρθρου 45 του ισχύοντος αρχαιολογικού νόμου (Ν. 3028/2002), το οποίο εισάγει τρία βασικά κριτήρια για την πιστοποίηση ιδιωτικών και δημόσιων μουσείων.²³ Ταυτόχρονα, έγινε γνωστό ότι ένα σχετικό σχέδιο νόμου παρουσιάστηκε στο υπουργικό συμβούλιο στις 22/12/2020, ωστόσο οι λεπτομέρειές του δεν κοινοποιήθηκαν.

Ακολούθησε μπαράζ ανακοινώσεων του ΣΕΑ, αλλά και, ίσως για πρώτη φορά, και άλλων σωματείων του Υπουργείου Πολιτισμού που εκφέρουν αρνητική άποψη για το ζήτημα,²⁴ οι οποίες κατέληξαν σε μία συνέντευξη τύπου και σε επακόλουθη στρογγυλή τράπεζα στο Επιγραφικό Μουσείο στην Αθήνα στις αρχές Φεβρουαρίου 2021.

Στη συνέχεια, πάρθηκαν μία σειρά πρωτοφανών για τα ελληνικά δεδομένα πρωτοβουλιών από ενδιαφερόμενους φορείς ή συλλόγους της Ελλάδας, αλλά και του εξωτερικού. Εν πρώτοις, οι εργαζόμενοι (στη συντριπτική τους πλειοψηφία) στα θιγόμενα μουσεία συνέταξαν επιστολές-εκκλήσεις διαμαρτυρίας, τις οποίες

²¹ Υπόμνημα ΣΕΑ (30/1/2021, <<https://www.sea.org.gr/details.php?id=956>>, 24/6/2021).

²² Δελτίο τύπου ΣΕΑ (7/12/2020, <<https://www.sea.org.gr/details.php?id=1115>>, 24/6/2021). Υπάρχει, ωστόσο, το κακό προηγούμενο του Οργανισμού Προβολής Ελληνικού Πολιτισμού (ΟΠΕΠ), ο οποίος δημιουργήθηκε το 2000 εξαρχής ως ΑΕ για να διευθύνει τα πωλητήρια αντιγράφων αρχαίων του ΤΑΠ/ΟΔΑΠ. Το «πείραμα» του ΟΠΕΠ είχε άδοξη κατάληξη, καθώς ο Οργανισμός έκλεισε το 2010 εν μέσω σκανδάλων κακοδιαχείρισης και σημαντικού ελλείμματος.

²³ Δελτίο τύπου ΣΕΑ (9/12/2020, <<https://www.sea.org.gr/details.php?id=1118>>, 24/6/2021).

²⁴ Στην ιστοσελίδα του ΣΕΑ μπορεί κανείς να βρει σχετικές ανακοινώσεις με ημερομηνίες μεταξύ 22/12/2020 και 19/1/2021 (<<https://www.sea.org.gr/list.php?ct=3>>): του ΣΕΑ, των τοπικών παραρτημάτων του Αττικής-Στερεάς-Νήσων, Δωδεκανήσου, Κρήτης και Μακεδονίας-Θράκης, της Πανελληνίας Ένωσης Συντηρητών Αρχαιοτήτων (ΠΕΣΑ), της Ένωσης Μηχανικών Δημοσίων Υπαλλήλων Διπλωματούχων Μηχανικών Ανωτάτων Σχολών (ΕΜΔΥΔΑΣ Αττικής/Τμήμα ΥΠΠΟΑ), του Πανελληνίου Συλλόγου Υπαλλήλων Πτυχιούχων Ανάπτυξης Τεχνολογικής Εκπαίδευσης Υπουργείου Πολιτισμού, του Συλλόγου Εκτάκτων Αρχαιολόγων (ΣΕΚΑ), του Πανελληνίου Σωματείου Εκτάκτου Προσωπικού ΥΠΠΟ (ΠΣΕΠ ΥΠΠΟ).

απέστειλαν απευθείας στον πρωθυπουργό, αλλά και δημοσιοποίησαν, παρακάμπτοντας, κατά μία έννοια, τη διοικητική ιεραρχία του ελληνικού δημοσίου που επιβάλλει στον εργαζόμενο να αναφέρεται στους αμέσως ανωτέρους του, και όχι στους ανωτέρους των ανωτέρων του.²⁵ Στις φωνές διαμαρτυρίας προστέθηκαν, επίσης για πρώτη φορά, ελληνικά πανεπιστημιακά τμήματα, που θεραπεύουν την αρχαιολογία, αλλά και συναφείς φορείς, που συνέταξαν και δημοσιοποίησαν ψηφίσματα διαμαρτυρίας,²⁶ καθώς και επιστολές πάλι απευθείας προς τον πρωθυπουργό.²⁷ Λόγω της δυσμενούς συγκυρίας των υγειονομικών περιορισμών της πανδημίας (ή, μπορεί να πει κανείς, λόγω της ευμενούς συγκυρίας, εφόσον η ζωντανή μετάδοση στο διαδίκτυο επέτρεψε τη συμμετοχή και περισσότερων ενδιαφερομένων εκτός των κατοίκων της πρωτεύουσας), έγιναν επιπλέον δύο διαδικτυακές συζητήσεις, όπου καταγράφηκαν πολλές και ενδιαφέρουσες πτυχές του ζητήματος.²⁸

Αντίδραση καταγράφηκε επιπλέον και από συναφείς, συνδικαλιστικούς φορείς του εξωτερικού, οι οποίοι έστειλαν ανακοινώσεις διαμαρτυρίας και συμπάραστασης στον ΣΕΑ.²⁹ Ανάλογες αντιδράσεις, εντός και εκτός Ελλάδας έχει προ-

²⁵ Οι επιστολές των εργαζομένων στα μουσεία προς τον πρωθυπουργό είναι στην ιστοσελίδα του ΣΕΑ με ημερομηνίες 5–27/1/2021: Εθνικό Αρχαιολογικό (ΕΑΜ), Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης, Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου, Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο Αθηνών, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού Θεσσαλονίκης, Μουσείο Νεώτερου Ελληνικού Πολιτισμού. Στις επιστολές προς τον πρωθυπουργό πρέπει να προσμετρηθεί και κείμενο του τμήματος Ιστορίας-Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κύπρου. – Η επιλογή αποστολής επιστολών απευθείας στον πρωθυπουργό για το ζήτημα έχει πιθανώς να κάνει με το γεγονός ότι μέρος της επικοινωνιακής τακτικής του παρόντος κυβερνητικού σχήματος είναι να προβάλλεται ο επικεφαλής της εν είδει εγγύησης ως κινητήριος νους και μοχλός πίσω από όλες τις σημαντικές αποφάσεις. Ταυτόχρονα, ο ίδιος επικεφαλής προβάλλεται να παρεμβαίνει σε πυροσβεστικό ρόλο όταν ένα ζήτημα τυγχάνει ευρείας κοινωνικής δυσαρέσκειας. Σε ανάλογες συγκυρίες, οι υπουργοί έχουν δείξει ελάχιστη έως καθόλου αυτενέργεια σε ζητήματα αρμοδιότητάς τους.

²⁶ Ανακοινώσεις 16/1–10/3/2021: Σύλλογος Μεταπτυχιακών και Διδακτορικών Φοιτητών/τριών Ιστ.-Αρχ. ΕΚΠΑ, τμήμα Ιστ.-Αρχ. ΕΚΠΑ, τμήμα Ιστ.-Αρχ. Πανεπιστημίου Κρήτης.

²⁷ Επιστολή διαμαρτυρίας 119 αφυπηρετησάντων υπαλλήλων-στελεχών της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας (23/2/2021, <https://www.avgi.gr/tehnes/380232_119-istorika-stelehi-toy-ypourgeioy-politismoy-kata-mendon-epistol-ise-mitsotaki>, 24/6/2021), και ανάλογη επιστολή διαμαρτυρίας 487 εν ενεργεία πανεπιστημιακών (25/4/2021, <<https://www.kathimerini.gr/culture/561342775/ellinika-moyseia-epistol-ipro-ton-ellina-prothyprourgo/>>, 24/6/2021).

²⁸ Η πρώτη έγινε στις 28/1/2021 και οργανώθηκε από την ομάδα Culture through politics (<https://www.facebook.com/watch/live/?v=855229541706079&ref=watch_permalink>, 3/7/2021), η δεύτερη διοργανώθηκε την 1/3/2021 από το Διδρυματικό μεταπτυχιακό πρόγραμμα «Μουσειακές Σπουδές» του ΕΚΠΑ (<<https://www.youtube.com/watch?v=o8rly8IqhzE>>, 3/7/2021). Στη δεύτερη εκ των δύο συζητήσεων, ειπώθηκε ότι προσκλήθηκε εκπρόσωπος του ΥΠΠΟΑ, ωστόσο η πρόσκληση δεν έγινε αποδεκτή. Στην ίδια συζήτηση, εξαιρετικό ενδιαφέρον είχαν οι απόψεις της δικαστικού και ειδικής σε ζητήματα δημόσιας διοίκησης Μ. Καραμανάφ, η οποία επικεντρώθηκε σε ζητήματα συνταγματικότητας και στη γενικότερη νομική πλευρά του ζητήματος.

²⁹ Ανακοινώσεις 7/1–1/2 2021: γαλλική συνδικαλιστική Ομοσπονδία CGT (γαλλικά συνδικάτα στον χώρο του πολιτισμού), εργαζόμενοι Κρατικών Μουσείων του Βερολίνου, κλάδος υπαλ-

καλέσει το προαναφερθέν ζήτημα της απόσπασης αρχαιοτήτων από τον σταθμό Βενιζέλου Θεσσαλονίκης, αλλά και κάποιες εργασίες αποκατάστασης, όπως ονομάστηκαν, επί του βράχου της Ακρόπολης, οι οποίες χαρακτηρίστηκαν ως «τσιμέντωμα» της επιφάνειας κίνησης εντός του αρχαιολογικού χώρου. Όλοι οι παραπάνω τρόποι αντίδρασης και δημοσιοποίησης των προβλημάτων που προκάλεσαν ή εικάζεται ότι θα προκαλέσουν αυτές οι νομοθετικές και επί του αρχαιολογικού πεδίου πρωτοβουλίες ήταν, όπως προαναφέρθηκε, πρωτόγνωρες όσον αφορά στα εν Ελλάδι αρχαιολογικά πράγματα, και παραμένουν, εν πολλοίς, άγνωστης αποτελεσματικότητας.

Οφείλουμε εδώ να σημειώσουμε ότι έχει υπονοηθεί πως η εν λόγω συζήτηση είναι «συνδικαλιστικής» φύσης, εφόσον αφορά σε μία αλλαγή διοικητικού περιεχομένου. Ωστόσο, και αυτή η «κατηγορία» είναι ανυπόστατη, εφόσον σε διάφορα κείμενα έχει τονιστεί ότι δεν είναι εφικτή από νομικής άποψης η αλλαγή υπαλληλικού καθεστώτος των εν ενεργεία εργαζομένων στα μουσεία αυτά. Ταυτόχρονα, η στήριξη προς τους διαμαρτυρούμενους υπαλλήλους των μουσείων από επαγγελματίες της αρχαιολογίας και της μουσειολογίας προερχόμενων από συναφείς, αλλά ασύνδετους εργασιακά χώρους (πανεπιστημιακοί και ξένοι φορείς), εκτός του ότι προδίδουν μία πρωτότυπη και εντυπωσιακή σύμπτωση, ταυτόχρονα τοποθετούν το ζήτημα σε επίπεδο πέραν της απλής διοικητικής αλλαγής.

Αν και μέχρι στιγμής δεν έχει υπάρξει επίσημη ανακοίνωση οποιουδήποτε είδους από μεριάς της ηγεσίας του Υπουργείου ή της κυβέρνησης, οι πανομοιότυπες λεπτομέρειες του φημολογούμενου σχεδίου που αναδύονται από διαφορετικές πηγές πληροφόρησης κάνουν τη μέχρι στιγμής σιωπηρή πρόθεση του Υπουργείου κάτι παραπάνω από βέβαιη. Ωστόσο, χωρίς συγκεκριμένα στοιχεία, χωρίς κείμενα πιθανών νομοπαρασκευαστικών επιτροπών και τις απαραίτητες μελέτες σκοπιμότητας και βιωσιμότητας, δεν είναι εύκολο να προχωρήσει οποιοσδήποτε εποικοδομητικός διάλογος ή κατάθεση τεκμηριωμένων σκέψεων επί του θέματος. Η υπουργός ΥΠΠΟΑ απάντησε μόνο σε επίκαιρη ερώτηση στη Βουλή,³⁰ ενώ ελάχιστη αρθρογραφία έχει εμφανιστεί στον τύπο.³¹ Το θέμα φαίνεται επί του παρόντος εν υπνώσει, και ούτε το ΥΠΠΟΑ ή οι ενδιαφερόμενοι φορείς ή σύλλογοι έχουν προχωρήσει σε περαιτέρω δράσεις ή ανακοινώσεις.

Το παρόν και το αβέβαιο μέλλον: τα ζητήματα των δημόσιων, αρχαιολογικών μουσείων

Τα κείμενα που προαναφέρθηκαν επικεντρώνονται σε μία σειρά ζητημάτων που διέπουν τη λειτουργία των μουσείων, καθώς και σε άλλα ζητήματα που η σχεδιαζόμενη μεταρρύθμιση προτίθεται να επιλύσει.

λήλων Τμήματος Αρχαιοτήτων Παγκύπριας Συντεχνίας Δημοσίων Υπαλλήλων (ΠΑΣΥΔΥ).

³⁰ Επίκαιρη ερώτηση του βουλευτή του ΜέΡΑ25, Κ. Γρηγοριάδη (5/2/2021, <<https://www.voria.gr/article/mendoni-stochos-tis-metatropis-5-mousion-se-npdd-i-veltiosi-tis-apodotikotitas>>, 24/6/2021).

³¹ Άρθρο Α. Κώττη (<liberal.gr>, 22/12/2020), άρθρο Π. Αγιαννίδη (<protagon.gr>, 25/12/2020).

Εν πρώτοις, η κυριότερη αλλαγή που θα υπάρξει σε περίπτωση μετατροπής των μουσείων σε ΝΠΔΔ είναι ότι τα μουσεία θα απαγκιστρωθούν σε κάποιο βαθμό από την ιεραρχία του μέχρι τώρα αρμόδιου Υπουργείου και θα γίνουν αυτόνομες διοικητικές ενότητες. Θα ανήκουν, βέβαια, πάντα στο κράτος, ωστόσο δεν θα εντάσσονται σε αυτό που αποκαλείται στην Ελλάδα «ο στενός δημόσιος τομέας», αλλά θα ανήκουν στον «ευρύτερο δημόσιο τομέα». Αυτό συνεπάγεται μία σειρά αλλαγών στο εργασιακό καθεστώς των υπαλλήλων, όχι των ήδη υπηρετούντων, αλλά των πιθανών μελλοντικών που θα προσληφθούν. Ο ευρύτερος δημόσιος τομέας διαθέτει διαφορετικές δυνατότητες πρόσληψης και μισθοδοσίας των υπαλλήλων του, ένα ζήτημα που εντάσσεται ως ζητούμενο στο πλαίσιο των αλλαγών που προγραμματίζει το ΥΠΠΟΑ για τους δημόσιους οργανισμούς. Η λέξη που εμφανίζεται συχνά ως κλειδί κατανόησης των σχεδιαζόμενων αλλαγών είναι η λέξη «ευελιξία». Ο ευσεβής πόθος της διοικητικής, εν προκειμένω, «ευελιξίας» προβάλλει ως πρότυπο διάφορα μεγάλα μουσεία αρχαιοτήτων του εξωτερικού, όπως το Βρετανικό στην Αγγλία, το Λούβρο στη Γαλλία, το Μητροπολιτικό Μουσείο της Νέας Υόρκης.

Τίθενται, λοιπόν, ζητήματα διοικητικά, όπως ο διαχωρισμός των (μεγάλων) μουσείων από το σώμα της ΑΥ. Στον διαχωρισμό ορισμένων μουσείων από τις εφορείες τους από το 2003 κ.ε. τέθηκαν ορισμένα από τα ζητήματα που θα τεθούν και τώρα, σε περίπτωση που όντως μετατραπούν σε ΝΠΔΔ. Το πιο σημαντικό ήταν πώς θα διαχωριστούν οι αποθήκες και η ευθύνη φύλαξης των αρχαιοτήτων, και αν αυτά τα μουσεία θα συνεχίσουν να δέχονται αρχαία από εν εξελίξει ή μελλοντικές ανασκαφές. Το πρόβλημα εμφανίστηκε τότε έντονο στην περίπτωση του Αρχαιολογικού Ηρακλείου και του Αρχαιολογικού Θεσσαλονίκης, τα οποία είχαν αδιάλλειπτη και οργανική σχέση με τις οικείες τους εφορείες. Η σολωμόντειος λύση που προκρίθηκε ήταν να αναλάβουν αυτά τα μουσεία τη φύλαξη αρχαιοτήτων που αποκτήθηκαν ως το 1972, ενώ οτιδήποτε βρέθηκε μετά, αλλά και τα μελλοντικά ευρήματα, παραμένουν υπό την ευθύνη των αντίστοιχων εφορειών. Σε αυτό το σημείο και εφόσον ήδη έχουν περάσει περίπου 20 χρόνια από την εφαρμογή αυτής της απόφασης, θα ήταν επιθυμητό να υπήρχε μία αποτίμηση των επιπτώσεων αυτού του διαχωρισμού μεταξύ εφορειών και μεγάλων μουσείων, η οποία ωστόσο, εξ όσων γνωρίζω, δεν έχει γίνει. Το γεγονός ωστόσο παραμένει, ότι ακόμα και αυτά τα μουσεία – αυτόνομες διοικητικές ενότητες από το 2003 κ.ε. – συνεχίζουν να αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της ΑΥ και διατηρούν τους ακατάλυτους δεσμούς μεταξύ της ζωντανής αρχαιολογικής έρευνας στο πεδίο και του κομματιού της έρευνας που διεξάγεται εντός των τοίχων των μουσείων και των αποθηκών. Εδώ ακριβώς βρίσκεται και μία σημαντική ειδοποιός διαφορά των ελληνικών αρχαιολογικών μουσείων με τα μεγάλα μουσεία του εξωτερικού που προαναφέρθηκαν και προβάλλονται ως πρότυπο διοίκησης: τα ελληνικά αρχαιολογικά μουσεία περιέχουν κατά κύριο λόγο αρχαία γνωστής προέλευσης, ευρήματα ανασκαφικά από αρχαιολογικούς χώρους ανά την ελληνική επικράτεια, και έχουν άρρηκτη σχέση με την αρχαιολογική κληρονομιά της χώρας. Αντίθετα, τα μεγάλα μουσεία του εξωτερικού φιλοξενούν συλλογές αρχαίων ή μέρος των αρχαιολογι-

κών ευρημάτων από ανασκαφές που διεξήγαγαν τα ίδια σε άλλες χώρες, αυτό το μέρος που τους επιτράπηκε ή μπόρεσαν με διάφορους τρόπους να εξαγάουν από τη χώρα εύρεσης. Τα μεγάλα μουσεία του εξωτερικού εμπλουτίζουν, επιπλέον, τις συλλογές τους αγοράζοντας αρχαιότητες, ενίοτε σκοτεινής προέλευσης και αμφίβολης νομιμότητας, στην παγκόσμια αγορά αρχαιοτήτων. Το ελληνικό κράτος παρεμβαίνει διά της νομικής του εκπροσώπησης μόνο σε δημοπρασίες αρχαιοτήτων, για να διεκδικήσει (όχι να αγοράσει) αρχαιότητες που ανασκάφηκαν παράνομα στην επικράτειά του. Το πώς εξυπηρετείται η έννοια της διοικητικής «ευελιξίας», αν διαχωριστούν διοικητικά τα φυλασσόμενα αρχαία από την υπηρεσία που τα ανασκάπτει, είναι ένα σοβαρότατο ζήτημα.

Με τη σχεδιαζόμενη αλλαγή το κάθε μουσείο θα αποκτήσει ένα Διοικητικό Συμβούλιο (εφεξής: ΔΣ) και έναν πρόεδρο. Αυτοί μπορεί να είναι άτομα εκτός ΑΥ, ενώ πουθενά δεν έχει διευκρινιστεί αν θα υπάρχει ταυτόχρονα κι ένας επιστημονικός διευθυντής, ο οποίος θα λογοδοτεί και θα συμπράττει από κοινού με τον πρόεδρο και το ΔΣ. Αν το προηγούμενο του ΜΑ, το οποίο προβάλλεται με κάθε ευκαιρία ως το πρότυπο της υπό σκέψη μετάβασης, είναι καθόλου ενδεικτικό, τότε τα μουσεία μπορεί να μείνουν επ' αόριστον υπό τη διοίκηση του προέδρου και του ΔΣ τους. Το ΜΑ έχει από την αρχή της λειτουργίας του το 2008 ένα πρόεδρο, ο οποίος τυχαίνει να είναι και αρχαιολόγος, αλλά γενικός διευθυντής επιλέχθηκε για πρώτη φορά μέσω διαδικασίας που προσδιορίστηκε ως διεθνής διαγωνισμός τον Ιούνιο 2021,³² δηλαδή περίπου δεκατρία χρόνια μετά τη σύσταση του Μουσείου.

Ωστόσο, με την πιθανή αυτή δυαρχία τίθεται μία σειρά ερωτημάτων· ερωτήματα με τα οποία θα βρεθεί, προφανώς για πρώτη φορά στην ιστορία του, αντιμετώπιση και το ΜΑ. Ποιος διοικεί, και με ποιες αρμοδιότητες; Με ποιο σκεπτικό ή προσόντα θα γίνεται κανείς μέλος του ΔΣ; Τι νομικές ευθύνες θα έχει το ΔΣ; Σε ποιον θα λογοδοτεί και πώς θα αξιολογείται ο πρόεδρος, ο διευθυντής και το ΔΣ; Και πάλι, αν το ΜΑ είναι ενδεικτικό, στο ΔΣ φαίνεται να συμμετέχουν ο δήμαρχος Αθηναίων και ο προϊστάμενος της Εφορείας της Πόλης των Αθηνών (με δικαίωμα πιθανώς *ex officio*), καλλιτέχνες-πανεπιστημιακοί, αρχιτέκτονες και πολιτικοί μηχανικοί. Κάποιοι από τους επιλεγέντες έχουν στενή σχέση με την Επιτροπή Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης, ως, βέβαια, όφειλαν· ωστόσο κάποιοι άλλοι φαίνεται να συμμετέχουν υπό τον τίτλο του αξιώματός τους, ή την ιδιότητα των ανθρώπων της τέχνης. Η λέξη που εμφανίζεται συχνά ως κλειδί κατανόησης των σχεδιαζόμενων αλλαγών στο διοικητικό επίπεδο είναι, εκ νέου, η λέξη «ευελιξία».

Ένα άλλο σύνολο προβλημάτων, και πιθανώς το πιο σοβαρό, που προτίθεται να επιλύσει η εν λόγω μετάβαση αφορά στα διάφορα ζητήματα οικονομικής

³² Καμία πληροφορία δεν έγινε γνωστή για τη διαδικασία των αιτήσεων, για το ποιοι ήταν οι υποψήφιοι και πόσοι, για τα κριτήρια επιλογής. Από τις ανακοινώσεις στον τύπο φάνηκε ότι μέλος της επιτροπής επιλογής του διευθυντή ήταν ο πρόεδρος του ΜΑ. Κανένας εκ των δύο (πρόεδρος, διευθυντής) δεν προέρχεται από το σώμα της ΑΥ, αλλά είναι και οι δύο αφυπηρετήσαντες πανεπιστημιακοί.

φύσης. Τα δημόσια μουσεία έχουν έναν βαθμό οικονομικής δυσπραγίας, ενώ η οικονομική τους αυτοτέλεια και αυτοδιαχείριση προβάλλεται ως ζητούμενο. Και εδώ τίθεται ένα βασικό ερώτημα, που έχει να κάνει με την οικονομική διαχείριση και τον προϋπολογισμό τους, αλλά, σε κάποιον βαθμό, και με την ίδια τη βιωσιμότητά τους.

Βεβαίως, η λέξη που εμφανίζεται συχνά ως κλειδί κατανόησης των σχεδιαζόμενων αλλαγών στο οικονομικό επίπεδο είναι, και πάλι, η λέξη «ευελιξία». Ωστόσο, οι προηγούμενες περιπτώσεις προσπαθειών για διοικητική «ευελιξία» δεν προοιωνίζουν τίποτε θετικό. Αρκεί να αναφέρει κανείς ότι ένα από τα πιο συχνά παράπονα των επισκεπτών των ελληνικών μουσείων αφορά στην οικτρή κατάσταση των αναψυκτηρίων, καθώς και των πωλητηρίων αντιγράφων αρχαιολογικών ευρημάτων. Μάλιστα, τα τελευταία χρόνια παρατηρήθηκε το φαινόμενο πολλά αναψυκτήρια να είναι συλλήβδην κλειστά, ενώ τα πωλητήρια κατά περίπτωση υπολειπούν. Την κατηγορία για αυτή τη δυσλειτουργία εισπράττουν, βέβαια, τα ίδια τα μουσεία: αλλά, αν και δεν είναι ευρέως γνωστό, η ευθύνη λειτουργίας των αναψυκτηρίων και των πωλητηρίων εναπόκειται στο ΤΑΠ/ΟΔΑΠ, ένα (μέχρι πρόσφατα) ΝΠΔΔ παρομιωδώς δυσλειτουργικό και αναποτελεσματικό.

Ένα επιπλέον πρόβλημα οικονομικής φύσης που τίθεται είναι ότι το καθεστώς χρηματοδότησης των μουσείων και των αρχαιολογικών χώρων συνιστούσε μέχρι πρόσφατα αρμοδιότητα του ΤΑΠ/ΟΔΑΠ, και είναι γνωστό ότι οι εισπράξεις τους συγκεντρώνονταν πανελλαδικά από αυτόν τον οργανισμό και, στη συνέχεια, αναδιανέμονταν με τη μορφή τακτικής χρηματοδότησης του προϋπολογισμού τους στα ίδια τα μουσεία και τους αρχαιολογικούς χώρους. Ωστόσο, όπως ήδη ειπώθηκε παραπάνω, το νομικό καθεστώς λειτουργίας του ΤΑΠ άλλαξε τον Δεκέμβριο του 2020, ενώ σε περίπτωση που τα μουσεία μετατραπούν σε ΝΠΔΔ, προβλέπεται η αποκοπή τους από τον κορβανά του ΤΑΠ/ΟΔΑΠ, και η οικονομική τους αυτονομία γίνεται το ζητούμενο. Σε αυτή την περίπτωση δημιουργούνται μία σειρά ερωτημάτων: πώς θα χρηματοδοτούνται τα μικρά μουσεία και οι ελάχιστοι αρχαιολογικοί χώροι, αν εκλείψει η οικονομική συνεισφορά των μεγάλων μουσείων; Είναι γνωστό ότι τα λειτουργικά έξοδα των μικρών, επαρχιακών μουσείων και των αμέτρητων επισκέψιμων αρχαιολογικών χώρων ανά την επικράτεια καλύπτονται από τα έσοδα των μεγάλων μουσείων και αρχαιολογικών χώρων, γιατί τα ίδια δεν έχουν επαρκή έσοδα. Είναι γνωστό, επίσης, ότι τα μουσεία εν γένει, ακόμα και τα μεγάλα και «προσοδοφόρα», κοστίζουν τόσο, που σπάνια καταφέρνουν να βγάλουν τα έξοδά τους. Ένα μουσείο δεν είναι ποτέ μία κερδοφόρα επιχείρηση: ίσα-ίσα, θα είναι τυχερό αν έχει καταφέρει να έχει ισοσκελισμένο προϋπολογισμό.³³ Τα

³³ Σύμφωνα με δημοσιεύματα στον τύπο, η απώλεια εσόδων λόγω της πανδημίας από το ΜΑ καλύφθηκε από τον κρατικό προϋπολογισμό: το μουσείο «άντλησε πιστώσεις από τα αποθέματά του, καταφέροντας να πληρώσει το προσωπικό και όλες τις δαπάνες έως τώρα. Μας δόθηκε ενίσχυση περίπου των 3,8 εκατ. ευρώ για το τρέχον έτος. Έτσι η ζημία για την περίοδο που διανύουμε είναι γύρω στα 4 εκατ. ευρώ» (δηλώσεις του προέδρου του ΜΑ, εφημ. *Καθημερινή*, 18/5/2021).

κατά τόπους μουσεία δεν σχεδιάστηκαν ποτέ ως πηγές εσόδων· αντίθετα, εντάσσονται στην πολιτική ενίσχυσης των τοπικών κοινωνιών και ανάδειξης από την κεντρική εξουσία της κατά τόπους πολιτιστικής κληρονομιάς. Εξάλλου, η καθαρή εμπορευματοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι ένας στόχος έντονα αμφισβητούμενος από τους επαγγελματίες του χώρου, αλλά και από μεγάλη μερίδα του κοινού, που βλέπει την πολιτιστική κληρονομιά υπό το πρίσμα της ιερότητας ενός συμβόλου – τα σύμβολα, ως γνωστόν, δεν έχουν τιμή.³⁴

Τα ερωτήματα οικονομικής φύσης επεκτείνονται βέβαια και σε μία σειρά άλλων ζητημάτων, όπως αυτά της φύλαξης, της συντήρησης και της καθαριότητας των κτηριακών υποδομών,³⁵ της κάλυψης του λειτουργικού τους κόστους κλπ.

Τέλος, η υπό σκέψη διοικητική αλλαγή προτίθεται να επιλύσει μία σειρά ζητημάτων επιστημολογικών. Ένα ερώτημα είναι: τι έργο παράγουν τα δημόσια μουσεία σήμερα, τόσο στον επιστημονικό όσο και στον κοινωνικό χώρο; Τι έργο θα παράγουν τα «αυτονομημένα» ως ΝΠΔΔ μουσεία στο μέλλον και υπό ποιες συνθήκες;

Στο ενδο-αρχαιολογικό επίπεδο, ένα ενδιαφέρον ερώτημα είναι το ποιος θα έχει το δικαίωμα πρόσβασης, μελέτης και δημοσίευσης του υλικού, το οποίο φυλάσσεται υπό τη δικαιοδοσία ενός ΝΠΔΔ. Ποιος θα αποφασίζει και θα χορηγεί τις άδειες μελέτης; Αυτό, πιθανώς, είναι το πιο αμελητέο από τα ερωτήματα που δημιουργεί η σχεδιαζόμενη μετάβαση, γιατί αφορά σε ένα σχετικά περιορισμένο αριθμητικά σύνολο ενδιαφερομένων επιστημόνων αρχαιολόγων, Ελλήνων και ξένων. Ωστόσο, είναι ένα ερώτημα που βρίσκεται στην καρδιά του πώς θεραπεύουμε εμείς οι αρχαιολόγοι την επιστήμη μας: υπό ποιες συνθήκες και όρους μελετάμε, και πώς παράγεται, εντέλει, η επιστημονική αρχαιογνωσία; Η επιστήμη της αρχαιολογίας στηρίζεται στη μελέτη των αρχαίων αντικειμένων, η οποία, με τη σειρά της, αποδίδεται στο ενδιαφερόμενο κοινό μέσω της παρουσίασής της στις εκθέσεις των μουσείων, αλλά και μέσω ποικίλων τρόπων διάχυσης της εξειδικευμένης γνώσης.³⁶

Στο εξω-αρχαιολογικό και κοινωνικό επίπεδο, τα αρχαιολογικά μουσεία δεν είναι πια αυτό που ήταν παραδοσιακά: είναι κάτι πολύ περισσότερο από χώρο φύλαξης αρχαίων, γιατί αυτό που τελικά μετράει περισσότερο είναι ο τρόπος που χειρίζονται το αντικείμενο της φύλαξής τους και το πώς το προσφέρουν στο κοινωνικό σύνολο, η λεγόμενη σήμερα «εξωστρέφειά» τους. Από τη δεκαετία του

³⁴ ΒΟΥΔΟΥΡΙ 2010, 556, όπου αναφέρεται η εξόχως εύστοχη φράση του Κ. Τσουκαλά, περί «φетиχοποίησης της ιερότητας» (ενν. των ιερών συμβόλων).

³⁵ Η γράφουσα χρημάτισε πολλά χρόνια συμβασιούχος αρχαιολόγος του ΥΠΠΟΑ και εργάστηκε σε πολλές και διαφορετικές εφορείες ανά την επικράτεια. Υπήρχε ένα ανέκδοτο μεταξύ των συμβασιούχων, ότι δεν γίνεται κανείς πραγματικός αρχαιολόγος, αν δεν έχει καθαρίσει τουλάχιστον ένα μουσείο (λόγω έλλειψης σχετικού προσωπικού ή κονδυλίων). Ως γνωστόν, τα ανέκδοτα περιέχουν πάντα έναν πυρήνα αλήθειας – και πικρίας.

³⁶ Ο κλάδος της αρχαιολογίας που ασχολείται με το πώς το αρχαιολογικό προϊόν θα φτάσει στο κοινό έχει πλέον αυτονομηθεί υπό τον τίτλο «δημόσια αρχαιολογία». Τα μουσεία, ως τόποι συνάντησης αρχαιολογίας και κοινού, παίζουν κεφαλαιώδη ρόλο σε αυτή τη διαδικασία, βλ. για παράδειγμα, τα άρθρα σχετικά με μουσεία στον τόμο ΓΑΛΑΝΙΔΟΥ και ΔΟΜΜΑΣΝΕΣ 2012.

1990 το ίδιο το ΥΠΠΟΑ εγκαινίασε ένα τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων δίνοντας έμφαση στον εκπαιδευτικό χαρακτήρα του αρχαιολογικού προϊόντος. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα για τα σχολεία και το κοινό έχουν γίνει πλέον κομμάτι της καθημερινής λειτουργίας των κατά τόπους εφορειών και μουσείων, και μέσω των μουσείων ο κόσμος της αρχαιολογίας επικοινωνεί με το υλικό παρελθόν του τόπου. Εξαιρετικές επιδόσεις όσον αφορά στον τομέα των περιοδικών εκθέσεων, των εκπαιδευτικών προγραμμάτων και των κοινωνικών εκδηλώσεων ακόμα και σε μηνιαία βάση έχουν να επιδείξουν όλα τα προαναφερθέντα μουσεία, προερχομένων του Εθνικού Αρχαιολογικού και του Αρχαιολογικού Θεσσαλονίκης.³⁷ Οι δράσεις αυτών των μουσείων μπορούν να συγκριθούν και να αξιολογηθούν από ειδικούς μουσειολόγους και μουσειοπαιδαγωγούς σε σχέση, για παράδειγμα, με τις αντίστοιχες δράσεις του ΜΑ, το οποίο λειτουργεί εξ αρχής υπό το καθεστώς της «ευελιξίας» ενός ΝΠΔΔ.³⁸ Ωστόσο, οφείλει κανείς να αναφέρει τη διοργάνωση αξιομνημόνευτων περιοδικών εκθέσεων από το Εθνικό Αρχαιολογικό, όπως η εξαιρετικά επιτυχημένη έκθεση για τον Μηχανισμό των Αντικυθήρων, οι οποίες προσελκύουν επαναλαμβανόμενους επισκέπτες, σε αντίθεση με το ΜΑ, το οποίο έχει εξελιχθεί σε ένα μουσείο που το επισκέπτεται κανείς μία φορά, και αυτό προφανώς για να δει τα φημισμένα μόνιμα εκθέματά του.

Συμπεράσματα

Στο άρθρο παρατέθηκαν τα δεδομένα μίας φανταστικής συζήτησης που θα μπορούσε να διεξαχθεί στον δημόσιο χώρο, η οποία αφορά ταυτόχρονα στο παρελθόν και στο μέλλον των αρχαιολογικών μουσείων στην Ελλάδα. Είναι μία γενικότερη συζήτηση 200 περίπου χρόνων, η οποία, παρόλο που κατά την τρέχουσα συγκυρία εμφανίζεται με τον μανδύα ενός απλού διαδικαστικού ζητήματος, προφανώς εμπεριέχει μία σειρά ιδεολογικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών και προεκτάσεων. Το κοινωνικό πλαίσιο της συζήτησης αφορά στην ταυτότητα και στον χαρακτήρα των αρχαιολογικών μουσείων και κατ' επέκταση και των αρχαιοτήτων που φυλάσσονται και προστατεύονται σε αυτά. Αυτά τα ζητήματα, λόγω του ιστορικού βάρους που φέρουν στη χώρα μας, προφανώς δεν εξαντλούνται στο υπό συζήτηση ζήτημα, ούτε προβλέπεται να απαντηθούν με ενιαίο τρόπο στο μέλλον.

Με αφορμή τη δεδηλωμένη πρόθεση της παρούσας πολιτικής ηγεσίας της χώρας να μετατρέψει ορισμένα δημόσια, αρχαιολογικά μουσεία σε ΝΠΔΔ τίθεται μία σειρά ερωτημάτων. Το πιο βασικό έχει να κάνει με το ποιος έχει το δικαίωμα, αλλά και φέρει την ευθύνη της προστασίας των αρχαιοτήτων στην Ελλάδα. Είναι

³⁷ Στις ιστοσελίδες των δύο μουσείων (ΕΑΜ: <<https://www.namuseum.gr/>>, ΑΜΘ: <<https://www.amth.gr/>>) μπορεί να δει κανείς το πλήθος των δράσεών τους. Το πρώτο μουσείο, ως ένα από τα αρχαιολογικά μουσεία με τον μεγαλύτερο υπό φύλαξη αριθμό αρχαιολογικών ευρημάτων, έχει δώσει έμφαση στην προβολή αντικειμένων από τις αποθήκες του, ενώ το δεύτερο μουσείο φαίνεται να έχει δώσει ιδιαίτερη έμφαση στο κομμάτι της σύνδεσης της αρχαιότητας με τη σύγχρονη κοινωνία και τέχνη.

³⁸ Ιστοσελίδα: <<https://www.theacropolismuseum.gr/>>.

ένα ερώτημα που τέθηκε σχεδόν από την αρχή της δημιουργίας του νέου ελληνικού κράτους, εφόσον υπήρχε σχετική διεκδίκηση από τις Μεγάλες Δυνάμεις: είναι «δικά μας» ή «δικά τους», «δική μας κληρονομιά» ή «παγκόσμιο κτήμα»; Βεβαίως το ζήτημα δεν έκλεισε τότε, αλλά εμφανίζεται συχνά-πυκνά στη δημόσια σφαίρα, γιατί αφορά στις ελληνικές αρχαιότητες που αγοράζονται στην αγορά αρχαιοτήτων ή φυλάσσονται σε μουσεία ανά τον κόσμο, αλλά επεκτείνεται βέβαια και σε αρχαιότητες άλλων χωρών του Παλαιού Κόσμου με κατά περίπτωση ισχυρή πολιτιστική, αισθητική και οικονομική αξία.³⁹ Ειδικά, ωστόσο, στην περίπτωση των ελληνικών αρχαιοτήτων, το επιχείρημα επεκτείνεται σε όσους θεωρούν, κάπως απλουστευτικά και γενικευτικά, τον «δυτικό πολιτισμό» ως κληρονόμο της αρχαίας Ελλάδας.⁴⁰ Η «παγκόσμια κληρονομιά» χρησιμοποιείται ως επιχείρημα για να αιτιολογήσει την παρακράτηση των αρχαιοτήτων σε μουσεία ή συλλογές εκτός της χώρας εύρεσής τους. Το νέο ελληνικό κράτος από την ίδρυσή του είχε απαντήσει στο ερώτημα: όχι μόνο είναι «δικά μας», αλλά σε εμάς, στο κράτος, επαφίεται η ευθύνη φύλαξης, προστασίας και διατήρησής τους.

Αυτό δεν έχει εμποδίσει, βέβαια, επαγγελματίες της αρχαιογνωσίας και το παγκόσμιο κοινό να έχουν άποψη και να παρεμβαίνουν σε ζητήματα προστασίας των ελληνικών αρχαιοτήτων εντός της ελληνικής επικράτειας, πιθανώς προς μεγάλη δυσaréσκεια της εκάστοτε πολιτικής ηγεσίας. Αυτή είναι η συγκυρία μέσα στην οποία εκφέρουν γνώμη και παρεμβαίνουν επιστήμονες και διεθνείς οργανισμοί για ζητήματα όπως η σχεδιαζόμενη απόσπαση σημαντικών αρχαιοτήτων της βυζαντινής εποχής από τον σταθμό Βενιζέλου του μετρό Θεσσαλονίκης, ή παράγεται δυσμενής αρθρογραφία στον διεθνή τύπο για αποφάσεις διαχείρισης της Ακρόπολης, ή ακόμα, εν προκειμένω, ξένοι φορείς υποστηρίζουν τον δημόσιο χαρακτήρα των ελληνικών μουσείων.

Το ίδιο ελληνικό κράτος θέτει, λοιπόν, το ζήτημα της διοικητικής οργάνωσης των μουσείων, και χωρίς φαινομενικά να υπάρχει κάποια εξωτερική πίεση ή ανάγκη. Το πρόβλημα εμφανίζεται, αυτή τη φορά, ως ενδο-ελληνικό: στο πλαίσιο του οργανωμένου ελληνικού κράτους, ποιος θα είναι ο κλειδοκράτορας των αρχαίων; Το κράτος διά των κυβερνήτων φαίνεται να επιθυμεί να απεκδυθεί τον μανδύα του αποκλειστικά υπεύθυνου. Η απάντηση εξίσου από αρμόδιους, αλλά και ευρύτερα ενδιαφερόμενους φορείς εντός της χώρας και στο εξωτερικό είναι κατ' αρχάς (και κατ' αρχήν) συνολικά αρνητική. Η συνισταμένη των απόψεων που έχουν εκφραστεί δημόσια λέει ότι τα αρχαιολογικά μουσεία χρειάζονται πιθανώς αλλαγές και βελτιώσεις σε διάφορα επίπεδα, ωστόσο εντός του ισχύοντος διοικητικού πλαισίου.

Τα θετικά στοιχεία που φαίνεται να αναδύονται από αυτή την υπόθεση, αλλά και σε συνδυασμό με την υπόθεση των υπό απόσπαση αρχαιοτήτων στη Θεσσα-

³⁹ VOUDOURI 2010, 558–59.

⁴⁰ Ακόμα και το ελληνικό χρέος που προκάλεσε την οικονομική κρίση του 2010 έχει μπει στο «λογαριασμό» της «οφειλής» προς τους αρχαίους Έλληνες, βλ. HANINK 2017, 104–47, για το πώς δημιουργήθηκε αυτό το «χρέος».

λονίκη είναι η σύμπραξη των μελών της ΑΥ, του κοινού, καθώς και άλλων επαγγελματιών της αρχαιογνωσίας, όπως οι πανεπιστημιακοί, εξίσου εντός της χώρας, αλλά και εκτός. Κανένας από τους παραπάνω συνδυασμούς δεν είναι αυτονόητος ή ανέφελος, αλλά είναι μάλλον σημείο των καιρών. Η φερόμενη ως επιθυμητή «εξωστρέφεια» της ελληνικής αρχαιολογίας και των αρχαιολογικών της μουσείων έχει, προφανώς, ήδη επιτευχθεί σε σημαντικό βαθμό, αλλιώς δεν θα παρακολουθούσαν την υπόθεση τόσο ενδιαφερόμενοι, ειδικοί και μη ειδικοί. Αυτόν τον διάλογο μεταξύ των ενδιαφερομένων χρειάζεται να τον συνεχίσουμε, αν και ευχής έργον θα ήταν να συμμετείχε και η αρμόδια ανώτερη αρχή, προκειμένου να εκθέσει και να υπερασπιστεί το σκεπτικό της.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- ΒΟΥΔΟΥΡΗ, Δ. 2003. *Κράτος και μουσεία. Το θεσμικό πλαίσιο των αρχαιολογικών μουσείων*. Αθήνα: Σάκκουλας.
- ΓΑΛΑΝΙΔΟΥ, Ν., ΔΟΜΜΑΣΝΕΣ, Λ. Η. 2012. *Μιλώντας στα παιδιά για το παρελθόν. Μία διεπιστημονική προσέγγιση*. Αθήνα: Καλειδοσκόπιο.
- ΚΟΚΚΟΥ, Α. 2009. *Η μέριμνα για τις αρχαιότητες στην Ελλάδα και τα πρώτα μουσεία*. 2η έκδ. Αθήνα: Καπόν.
- ΠΕΤΡΑΚΟΣ, Β. Χ. 2011. Τα ελληνικά μουσεία. *Μέντωρ* 24.101: 261.
- ΧΑΜΗΛΑΚΗΣ, Γ. 2012. *Το έθνος και τα ερείπιά του. Αρχαιότητα, αρχαιολογία και εθνικό φαντασιακό στην Ελλάδα*. Αθήνα: Εκδόσεις του 21ου.
- (χωρίς συγγραφέα) 2011. Η αλήθεια για το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. *Μέντωρ* 24.101: 261–66.
- HANINK, J. 2017. *The Classical Debt: Greek Antiquity in an Era of Austerity*. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press.
- IRWIN, D. (επιμ.) 1972. *Winckelmann: Writings on Art*. London: Phaidon.
- PLANTZOS, D. 2017. Amphipolitics: Archaeological Performance and Governmentality in Greece under the Crisis. Στο: D. ΤΖΙΟΝΑΣ (επιμ.), *Greece in Crisis: The Cultural Politics of Austerity*. London: I. B. Tauris, 65–84.
- ΒΟΥΔΟΥΡΙ, Δ. 2010. Law and the Politics of the Past: Legal Protection of Cultural Heritage in Greece. *International Journal of Cultural Property* 17: 547–68.

Άρτεμις Καρναβά
Επίκουρη καθηγήτρια προϊστορικής αρχαιολογίας
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Πανεπιστήμιο Κρήτης
karnava@uoc.gr

**Greek public archaeological museums in the 21st century:
who manages them?**

Artemis Karnava

Abstract

A TOPIC that recently caused a public debate in Greece is an administrative reform envisaged by the incumbent government; the reform regards the transformation of a number of public, state-run archaeological museums to legal entities that would be managed by a government-appointed board of trustees. The discussion that ensued presents us with an opportunity to ponder, once more, on the present and future of museums, of the archaeological finds kept in them and of their management by the state through its representatives, the archaeologists of the Greek Archaeological Service. In the current paper the matter is seen primarily as a property issue, an aspect which is current in international literature; yet, it also plays into a wider issue in the field of studies of past societies, namely to whom does antiquity 'belong' to, who has a right to speak about antiquity, and who has the right and the responsibility to manage the material remains of past societies.